

A kistelepülések közkulturális kínálata

A Kutatási és Fejlesztési Programok Főosztálya - egy sikeres NKA-s pályázat támogatásával - 2011-ben az 5000 főnél kisebb települések kulturális kínálatát vizsgálta. A kutatás során 500 településen kérdőíves vizsgálatot végeztünk, 35 településen pedig mélyinterjúkat készítettünk a települések főbb közkulturális szolgáltatóival (polgármesterek, művelődési házak vezetői, civil szervezetek vezetői, vállalkozók, egyház, stb.). A következő összefoglalóban mind a kvantitatív, mind a kvalitatív kutatás eredményeit ismertetjük.

A kutatási eredmények bemutatásán kívül próbáltunk ötleteket, javaslatokat is megfogalmazni, ezeket keretes szöveggént jelöltük. Előre is elnézést kérünk, ha papírszagú, íróasztal mellőli ötletelésnek, netán „észosztásnak” tűnnének. Nem annak szánjuk, hiszen többségük valójában valahol már látott, megvalósított projekt. A későbbiekben tervezzük, a jó ötletek, módszerek összegyűjtését, amikre alapozva, akár a közművelődésben használható, a helyi adottságokhoz igazítható ajánlásokat, protokollokat dolgozzunk ki. Ehhez természetesen a szakma segítségére is nagy szükség lesz.

1. A közművelődési tevékenység infrastruktúrája

Az MMIKL korábbi, kutatása¹ alapján az **országos** helyzet legfőbb jellemzői a következők:

- A települések **90%-án van művelődési ház vagy közösségi színtér.**
- A települések 40%-án foglalkoztattak teljes munkaidőben közművelődési vagy közgyűjteményi szakembert, 60%-án pedig részmunkaidőset. Teljes-, vagy részmunkaidős **szakember a települések 80%-án dolgozott 2008-ban.** A települések **20%-án tehát nincs egyetlen** közművelődésért, kultúráért felelős **szak-**

¹ A 30 ezer fő alatti települések kulturális intézményi ellátottságát feltáró kutatás

ember sem. Egyes megyékben, **épp a leghátrányosabb helyzetűekben, 30-40%-ot is eléri ez az arány.**²

- A **szakemberek számát**, különösen a teljes munkaidősökét leginkább a **település nagysága befolyásolja**. A szakemberek megléte szignifikáns összefüggést mutat a lakosság végzettségével, a település típusával (község-város) és a romák arányával: nagyobb valószínűséggel dolgozik szakember a népesebb, illetve iskolázottabb lakosságú településeken, valamint a városokban. A roma lakosság arányát tekintve ellentétes irányú az összefüggés: **minél több roma él egy településen, annál kevésbé valószínű, hogy van ott szakember.**
- A legkisebb települések 60%-ában biztosított – legalábbis formálisan – az intézményi és szakemberi háttér. 40%-ban vagy az egyik vagy a másik, vagy mindkettő hiányzik. 600-700 településen, kb. fél millió ember nem jut hozzá semmilyen közművelődési szolgáltatáshoz.

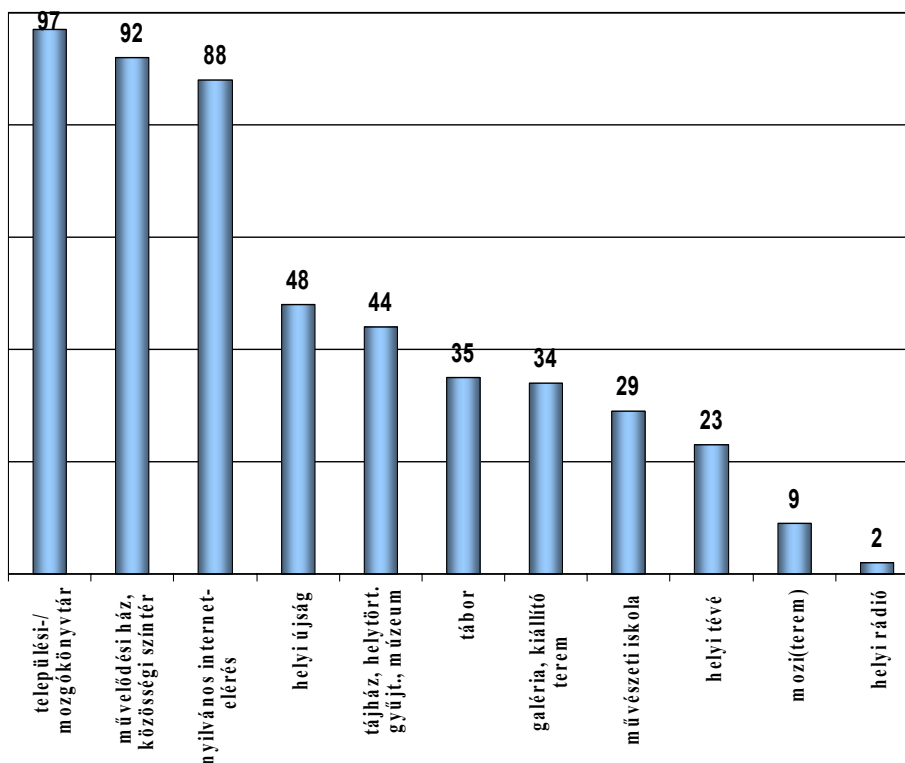
A jelenlegi kutatás infrastruktúrára vonatkozó megállapításai:

- Az 5000 főnél kisebb településekkel kapcsolatos kutatás az országos felméréshez hasonlóan azt találta, hogy a kistelepüléseken a könyvtári ellátottság a legmagasabb (97%). Ezt követi a művelődési ház/közösségi színtér (92%), valamint a nyilvános internet elérés (88%) megléte. Helyi újságot, illetve tájékoztatót, helytörténeti gyűjteményt a települések szűk felén találtunk (48%, ill. 44%), táborot, kiállítótermet mintegy a harmadán (35%, ill. 34%), művészeti iskolát 29%-nál, helyi tévét pedig 23%-nál. A legrosszabb ellátottságot a mozi termék és a helyi rádiók esetén tapasztaltuk (9%, ill. 2%). (1. ábra)

² Talata-Dudás Katalin: Kulturális intézmények a 30.000 fő alatti településeken, SZÍN 14/4, 2009. augusztus

1. ábra

A települések hány %-án működik...

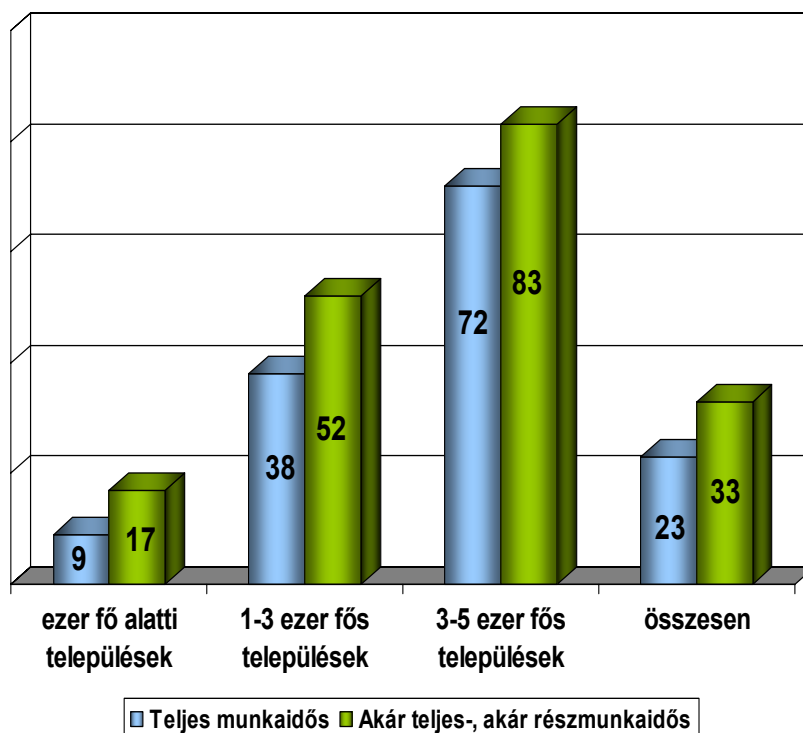

- A megkérdezettek legnagyobb arányban a tájházat-helytörténeti gyűjteményt hiányolták a településekről (18%), ezen belül is leginkább az ezer fő felettieknél. Helyi újságot, illetve tévét a települések hetedén szeretnének (14-15%), mozit, tábort, rádiót, kiállítótermet pedig a tizedüknél.
- A kistelepülések 33%-án dolgozik közművelődési szakember (népművelő; művelődésszervező). A településméret szerinti különbségek igen nagyok: míg a három-ötezer fős települések 83%-án, addig az ezer fő alattiak csupán 17%-án dolgozik

ilyen munkakörben valaki. A teljes munkaidőben alkalmazottakat vizsgálva még nagyobbak a különbségek (9%, ill. 72%, míg az átlag 23% volt). (2. ábra)

2. ábra

A településen dolgozik népművelő, művelődésszervező (%)

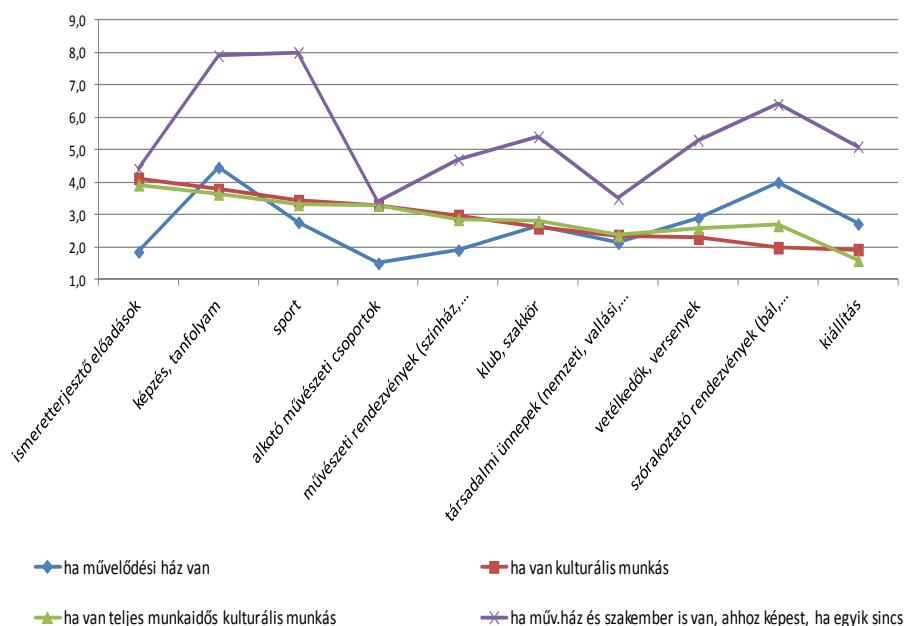

2. A közművelődési infrastruktúra és a közművelődési élet intenzitása közti összefüggés a kistelepüléseken

- Azokon a szerencsés településeken, ahol **mind művelődési ház, mind szakember megadatott, akár hat-nyolcszoros látogatószámot**, aktivizált lakosságszámot is el lehet érni azokhoz a hátrányosabb helyzetű településekhez képest, ahol se művelődési ház, se szakember nincs. (3. ábra)

3. ábra

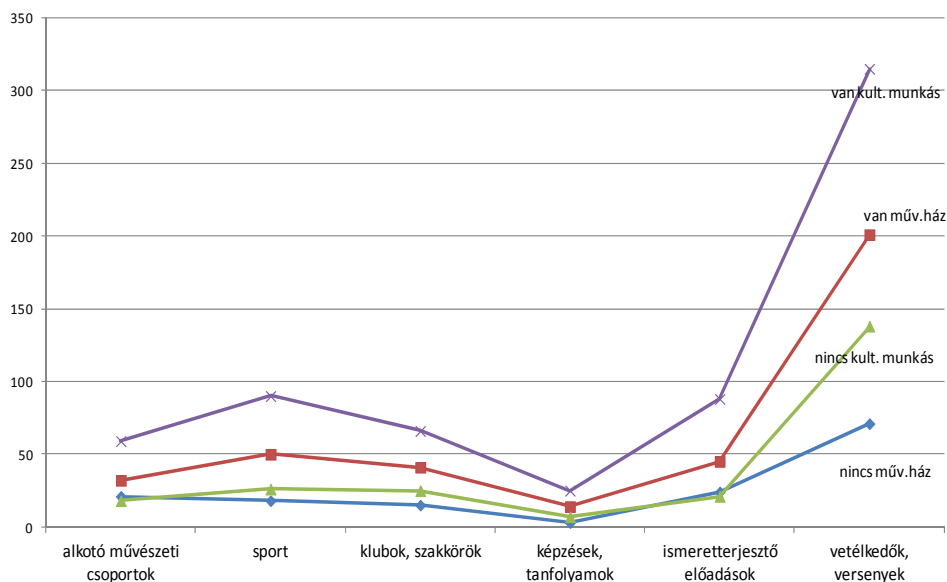
Hányszorosára növeli a művelődési ház megléte valamint a kulturális munkások alkalmazása a különböző eseményekre eljáró emberek létszámát? (indexek)

- A legkisebb településeken tudja a legnagyobb hatást elérni a szakember alkalmazása, különösen, ha teljes munkaidőben dolgozhat.
- A legkisebb településeken a nagyobbakhoz képest a szakember alkalmazása még fontosabb, mint a művelődési ház megléte. Fontos tehát, hogy ne feledkezzünk el a „kell egy hely” kívánalma mellett a „kell egy ember” szükségességéről se! (4. ábra)

4. ábra

Hányan vesznek részt különböző önfelkészítő programokon a közművelődési infrastruktúra függvényében az 5000 lélekszám alatti településeken (átlagos létszám)

A helyi közművelődés nem önkormányzati szereplői

- A települések **87%-án működik legalább egy civil szervezet**; ez az arány az ezer fő alatti településeknél 81%, míg a nagyobaknál 96-97% volt. A kistelepüléseken átlagosan 2,2 db, az ezer-háromezer főseken 4,4 db, a három-ötezer lakosságú településeken pedig 6,7 db civil működő szervezetet találtunk.
- Tevékenységüket tekintve, **a kulturális és szabadidő szervező szerveződések állnak az első helyen (52%)**, utánuk következik a sport és a polgárőrség-tűzvédelem (46-47%), majd a falu- és városszépítés, fejlesztés (29%). Az oktatás, az iskola-óvoda-bölcsőde támogatására a települések 25%-án szerveződött vala-

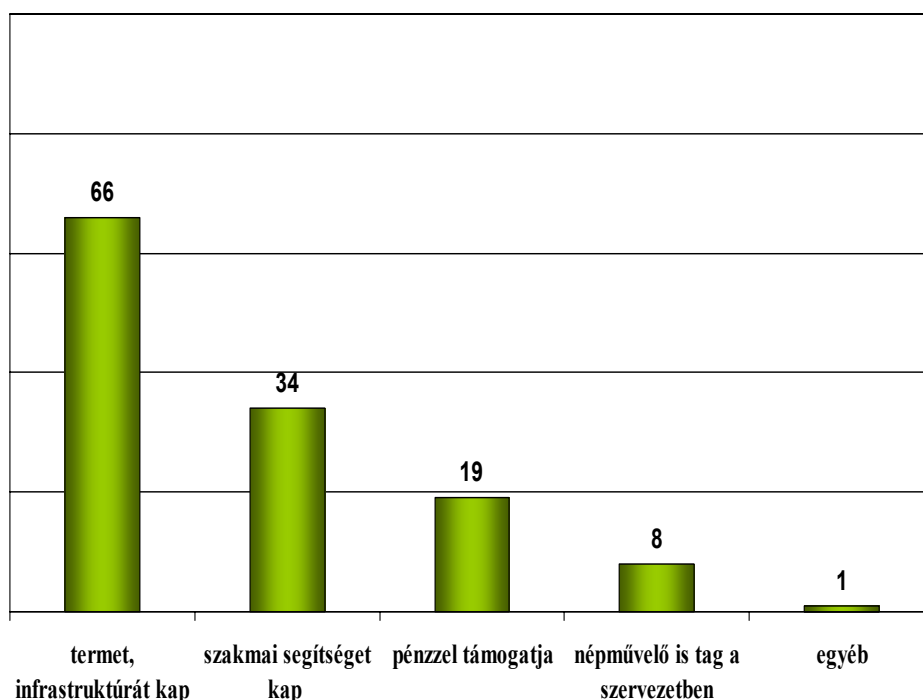
milyen civil közösség (bár ezek jelentős része vélhetőleg támogatás-befogadásra és nem tényleges tevékenységre létesül).

- A kvalitatív vizsgálat mélyinterjúit elemezve nem találtunk jelentős különbségeket az intézményi világ kínálata és a lakossági, civil, egyházi, egyéb szervezetek kínálata között. Amennyiben volt intézmény a településen, az szolgáltatta a hagyományos alapkínálatot anyagiak és érdeklődés függvényében. Az egyházi kezdeményezések, civilek, magánakciók színesítették, gazdagították, kiegészítették a kínálatot, és ezek pozitívan hatottak a települések kínálatára. **A civilek jól reagálnak a réteg, csoport igényekre, amelyekre a hivatalos (intézményi szféra) energia, forrás hiányában nem tud mindig kielégítő válaszokat adni.** (pl. galambtenyésztés, horgászat, crossbiciklisek, nagycsaládosok, stb.)
- A **civil szervezetek bő fele (59%-a)** áll valamilyen **kapcsolatban a művelődési házzal**, ahol van népművelő, ez az arány magasabb (68%). A kapcsolat **leggyakoribb módja** a terem-egyéb **infrastruktúra biztosítása**, majd a szakmai segítség, végül pedig a pénzübeli támogatás. (5. ábra)

5. ábra

A településen legalább egy szervezet... kapcsolatban áll a művelődési házzal (%)

Bázis: a településen működik civil szervezet és művelődési ház

- Az adatok azt is alátámasztják, hogy ugyan **fontosak a civilszervezetek** és minden más résztvevő, aki egy település kulturális, közösségi művelődését szervezi, **de a művelődési házak helyet biztosító, befogadó szerepe**, illetve a közművelődési **szakemberek** mindezen tevékenységeket koordináló, mentoráló, **szervező tevékenysége nélkül csak harmada, fele lenne a kulturális- illetve a közösségi eseményekre eljárók száma**³.

³ A korábbi kutatásaink alkalmával felvett interjúk sorában fogalmazták meg a szakmai kérdeztettek, hogy olykor a civilek jelentős támogatást kapnak valamely program megszervezésére, azután a lebonyolítás, a háttér biztosítása, népszerűsítés, felügyelet az intézmény dolgozóira hárul. A program sikere, a sikerért kiérdemelt megbecsülés mégis a civil szervezethez köthető.

BAÁN KATALIN E-MAFOSZ
Albertirsai Fotóköör, Cegléd - Magyarország, Túrkeve - **Pásztorbot**

A kistelepülések kulturális, közművelődési, közösségfejlesztési szakember hiánya felveti a kérdést, hogy lehetne ezen a helyzeten javítani, hiszen tudjuk, s az újabb adatokkal ismét bizonyítottuk, hogy milyen fontos szerepük van a helyi szakembereknek. A kistelepülések önkormányzatai nagyon szegények, többségük eladósodott is, ezért nem várható el, hogy önerőből tudjanak alkalmazni (több) szakembert. Azt viszont el kellene érni a szakmának, hogy valamilyen kvóta szerint, **ha nem is minden településre egyenként, de ezer vagy kétezer főre vetítve, jusson megfelelő szakember.** A különösen hátrányos helyzetű térségekbe pedig, **a pozitív diszkrimináció elvén, akár több is.**

3. A tevékenység legfőbb tartalmi kérdései

E kérdéskör kapcsán több kérdést is feltettünk: melyek a települések kínálatában a **fő programtípusok**? Mi a fő jellemző, a **rutinos** programszervezés vagy az **innovatív**, a társadalmi-gazdasági környezetre reagáló, szocio-kulturális tevékenység? Más szóval, **programszervezés vagy problémakezelés** zajlik a kistelepüléseken? Értelemszerűen e kérdéskör kapcsán vizsgáltuk azt is, hogy melyek a létező **főbb társadalmi-gazdasági problémák**, és ezek közül mely problémákra van válasza a közművelődésnek, valamint egyáltalán: maga **a szakma vajon feladatának tartja-e a problémakezelést?**

A legfrissebb, megjelenés alatt álló országos közművelődési statisztikát elemezve, Talata-Dudás Katalin a következő megállapításra jut:

“Az egyes művelődési formák mérésénél jelentkező módszertani és egyéb problémákat is figyelembe véve **a rendezvények, a szolgáltatások, a klubok-körök tudtak szinten maradni, a művészeti csoportok iránti érdeklődés kissé még nőtt is, az ismeretátadás kötöttebb formái (oktatásképzés, ismeretterjesztő előadások) iránti viszont csökkent.** A közművelődési intézmények **egyre kevésbé adnak helyet külső rendezvényeknek, képzéseknek,** ami az infrastruktúra terén mutatkozó lema-

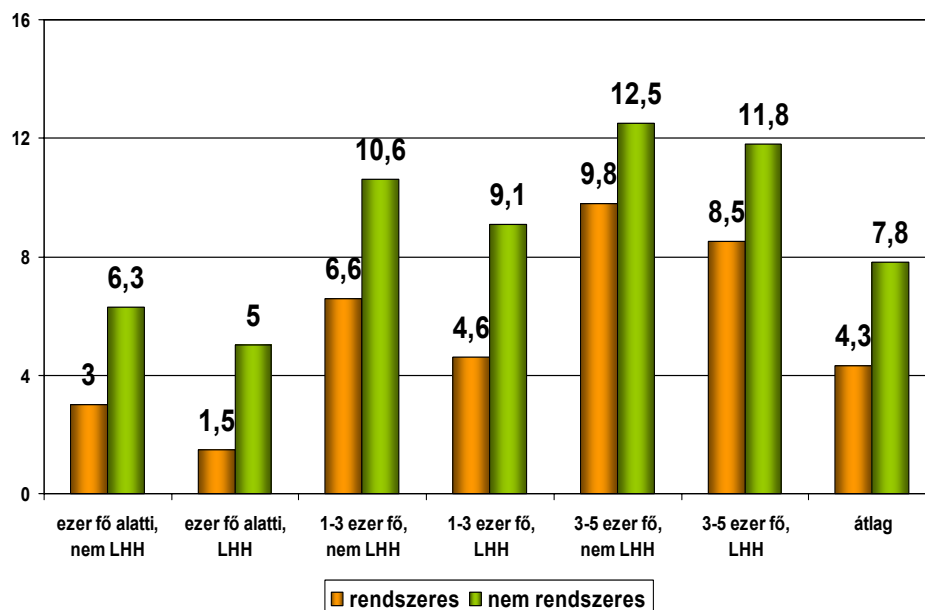
radás, az egyre növekvő konkurencia, s a csökkenő vásárlóerő következménye lehet.”

- A **kistelepülések** kínálatának vizsgálata is azt mutatja, hogy a közművelődési tevékenység **fő eleme a programszervezés; a szórakoztató rendezvények** (fesztiválok, falunapok, bálók, stb.) és a különböző társadalmi, nemzeti és vallási **ünnepek**, évfordulók megemlékezések szervezése. Ilyen programok **a települések 80-90 százalékán megtalálhatóak**. Az önfejlesztő alkotó művészeti csoportok, vagy a különféle érdeklődési és hobbi klubok, **szakkörök** megléte csak **60% körüli**, nem beszélve a **képzések**, tanfolyamok **40%-os** arányáról. A képzéseken, tanfolyamokon belül igen ritkák az oktatást pótlóak (2%), de szakmai, munkaerő-piaci képzésből sincs sok (8%); **inkább a mindennapi élet**hez szükséges képzések domináltak (34%), ezen belül is az **autóvezetés, KRESZ** (19%), a **számítógépes** (16%), illetve a **nyelvi képzések** (10%).

E kérdéskörnél is érvényes a „szokásos” trend, a kisebb településeken kedvezőtlenebb a helyzet, a legrosszabb ezen belül is, a leghátrányosabb helyzetű (LHH) 1000 lakosnál kisebb településeken. Ezeken a helyeken évente átlagosan 1,5 (db) rendszeres művelődési tevékenységi forma (klubok, szakkörök) van, a nem rendszeres szórakoztató rendezvényekből, társadalmi ünnepekből pedig átlagosan öt, összesen 6,5 a kulturálódási formák, események, alkalmak száma. A legjobb helyzetű 3000-5000 fő közötti nem LHH településeken ugyanezek a számok azt mutatják, hogy átlagosan 10 féle rendszeres tevékenységi forma és 13 féle szórakoztató és ünnepi rendezvény, összesen tehát 23 féle program van. A gazdasági adottságait tekintve általában **legrosszabb** (1000 fő alatti LHH) és **a legjobb** (3000-5000 közötti nem LHH) helyzetű kistelepülések **között a programok kínálatában** tehát közel **négyszeres a különbség**. (7. ábra)

7. ábra

A településen hányféle rendszeres, ill. nem rendszeres tevékenység volt az elmúlt 12 hónapban? (átlagok, db)

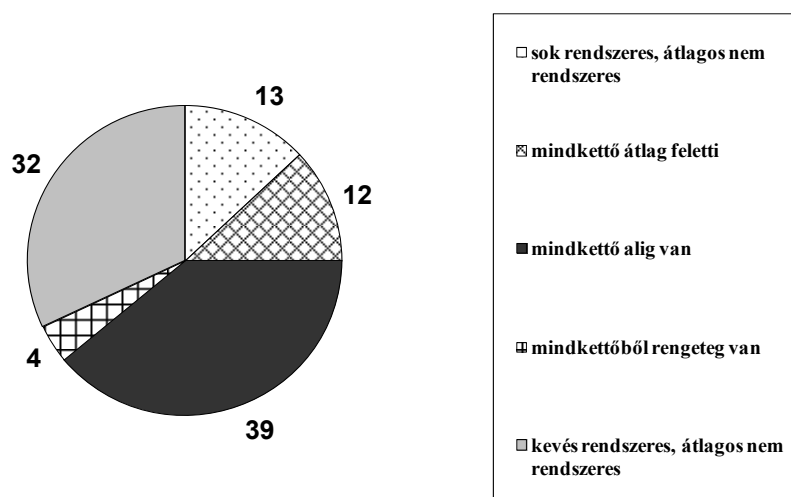
- A településekből rendszeres és nem rendszeres művelődési formák száma alapján különböző csoportokat (klasztereket) képeztünk⁴. A települések 40%-án mind a rendszeres összejövetelt lehetővé tévő klubok, szakkörök, mind a nem rendszeres, társadalmi ünnepek, illetve szórakozási lehetőségek (bálok, fesztiválok) száma nagyon alacsony (évente 1,5 klub/szakkör illetve 3,2 bál, ünnep). Evvel szemben a képzeletbeli skála másik végén, a településeknek mindössze 4,5%-a áll, ahol mind a rendszeres klubok és alkotó szakkörök, mind a nem rendszeres szórakozási alkalmak és társadalmi ünnepélyek éves száma az átlagnál (4,3 illetve 7,8) jóval magasabb (14, illetve 17). Ha az említett kevés számú közművelődési lehetőségeket biztosító települések 40%-

⁴ A klaszterek részletes leírása a kvantitatív vizsgálat eredményeit bemutató fejezetben található.

hoz, még hozzáadjuk a települések további kb. 30%-át, ahol szinte csak a “kötelező” társadalmi ünnepeket tudják megtartani, akkor a **közösségi művelődéssel gyakorlatilag nem rendelkező** (de legalábbis nagyon-nagyon szerény kínálatú), **települések aránya az 5000 főnél kisebb településeken 70%!!!!** (8. ábra)

8. ábra

A települések megoszlása a rendszeres/nem rendszeres művelődési formák száma alapján (%)

- A kistelepülések közösségi művelődési tevékenységének hiánya azért is fájó, mert mint tudjuk legalább Robert Putnam társadalmi tőke és Mérei Ferenc pszichológiai fejtegetései óta, az alkotó közösségek túlmutatnak önmagukon, az együttes élmény közösséget formáló erő. Áttételesen bár, de ezt erősíti az az adatsor is, melyből az derül ki, hogy **a nagyobb számú közművelődési lehetőséget biztosító településeken a közösségi élettel való elégedettség is magasabb**; ahol nincs semmi, ott átlagosan 3-as osztályzatot adtak a település közösségi életével való elégedettségre, ahol pedig sok minden van, ott 3,7 osztályzatot. A két dolog természetesen valamelyest összefügg, de nem jelent okvetle-

nül oksági kapcsolatot, és semmiképpen nem lehet egyedüli magyarázata a művelődési alkalmak száma a közösségi élet megítélésének, az még sok minden, itt nem mért dologtól függ. Megnéztük azt is, hogy vajon ahol több program van, ott magasabb-e a faluért végzett közös akciók száma. Itt is élt az összefüggés, **a legrosszabb, leginkább programhiányos település klaszterben kisebb volt a közös akciókat (faluszépítés, szemétyűjtés, parkosítás, stb.) szervező települések aránya, mint az átlag feletti darabszámú rendezvényekkel, programokkal rendelkezőkben (75% versus 100%).**

- A települések közösségi művelődésének szervezésében **általában a rutin dominál, ritkák az innovatív programok.** A rutin kétféle értelemben, hogy maguk a műsorok sem újulnak meg („*A szüreti mulatságunk vagy Augusztus 20. évek óta egy kaptafára megy, ez közömbössé teszi az embereket, mindig kellene egy kicsit megújítani, hogy az emberek érdeklődését felcsigázza.*”), illetve nincsenek új, izgalmas próbálkozások („*Ezek a falusi kultúrházak nem a reneszánszukat élik, olyan koncepció kéne, ami ma működőképes, a 21. századi embert eléri.*”). **Nincs**, vagy csak elvétve a – különösen a fiatalokat vonzó - **infokommunikációs technikákat (ki)használó programkínálat**, de ingyenes vagy kedvezményes **nyelvtanfolyamok sem segítik széles körben a társadalom modernizációját.** Mindkettő a társadalmi környezet kihívásaira reagáló közművelődés feladata lehetne, ha lennének hozzá megfelelő feltételek. (Ezért is sajnálatos, hogy **megszűnt a Közkincs program**, mivel annak keretében több helyen is készült például a helyi közösségek bevonásával értékleltár, mely internetre is felkerült, s más modern technikákkal terjesztése, iskolai tananyagba való integrálása több helyen lehetővé vált.)
- Szólhatnánk arról is, hogy a környezettudatos gondolkodásmód, a természetvédelem, a fenntarthatóság kérdései, vagy a kapcsolatos programok (leszámítva egy-két ismeretterjesztő előadást) sem szerepelnek túl gyakran a kistelepülések közművelődési kínálatában. A megkérdezettek által említett újítások zöme a korábbi struktúrában belül marad, azaz elsősorban a szórakoztató rendezvények köre bővül, újabb fesztiválok, bálók kerülnek a kínálatba. Felmerül a kérdés, hogy vajon az újabb és újabb fesztiválok, bá-

lok, bulik helyett vajon miért nem születnek más jellegű, újabb típusú programok? Nincs rá igény, vagy a bevált csábítása túl nagy, hisz a szórakoztató programok sikeresek, az emberek szeretnek mulatni, együtt lenni, enni-inni, s a szomszéd falu is ezt csinálja sikeresen, utánozzuk hát. Az ilyen rendezvények megszervezése sem túl nagy kihívás, jól megy, rutinból. Vagy tán ötlet nincs elég? Vagy pénz?

Ha e két utóbbi hiányról – ötlet és pénz - lenne szó, akkor esetleg megoldás lehetne, hogy a szórakoztató rendezvények költségvetéséből kis összeget átcsoportosítva, olyan pályázatokat hirdessenek, melyek új ötletekre irányulnak és a helyi lakosok által megszavazott legígéretesebbnek a megvalósításához hozzá is járulna. Külföldi példák tapasztalata mutatja, hogy már egész kis pénzösszeg is sok ötlet megvalósítását segítheti.⁵

DOFKA ZSUZSANNA
Budapest
Magyarország, Decs – **A kivétel**

⁵ Jó példát ismerünk Lengyelországban, ahol 100 településen jött létre öntevékeny ifjúsági klub. A mozgalom civil szférából érkező vezetője, ma már komoly európai forrásokból biztosítja a fenntarthatóságot, melynek része egy kis kezdőtőke biztosítása is a klubok számára. A program kicsiben indult, néhány település kreatív fiataljai ötleteltek és nyertek, akkor még helyi pénzeket.

4. A helyi társadalmi problémákra való reagálás, illetve a közművelődési tevékenység szocio-kulturális irányultsága

Tapasztalataink szerint megoszlik a szakma véleménye abban, hogy egyáltalán dolga-e a közművelődésben dolgozó szakembernek a helyi társadalmi problémákkal foglalkoznia. Van, aki úgy gondolja, hogy igen, és foglalkoznak is vele, van, aki szerint nem dolga, bár dolga lehetne, ha kapna hozzá megfelelő forrásokat és elegendő szakembert, és akadt olyan is, aki teljesen elutasítja a felvetést, mondván, hogy arra vannak a rokonszakmák.

A vizsgálatból a közművelődési szakemberek feladatával kapcsolatban összességében az derül ki, hogy **többségében nem tekintik a közművelődési szakemberek fontos feladatának, feladatuknak a helyi társadalmi problémákra való reagálást.**⁶ Legfontosabb feladatnak – összhangban a megvalósuló programok típusával – az ünnepi alkalmak teremtése mellett, a hagyományőrzést, a magas kultúra közvetítését, a közösségek, csoportok támogatását, s az aktív, cselekvő állampolgári attitűd kialakítását tekintik. A szociális feladatok, a felzárkóztatás, foglalkozás a társadalom peremére szorultakkal, a munkanélküliekkel, általában a reintegráció segítése, felnőttképzések, átképzések szervezése, valamint a romakérdés kezelése csak közepes fontosságot kapott. A közművelődés tehát **mérsékeltén érzékeny a társadalmi problémákra**, pontosabban lehet, hogy érzékeny, de tenni keveset tesz, vagy keveset tud tenni.⁷

⁶Megérne egy fejezetet annak elemzése is, hogy milyen változásokon ment keresztül a közművelődési szakemberek feladatértelmezése. Vercseg Ilona pl. 1985-ben a következő népművelői szereptípusokat írja le: megfelelni az irányítás aktuális elvárásainak (48,6%), a „hétköznapi kultúra” kommunikálása (12,9%), a problémák tudatosítása, egyéni életvezetésre buzdítás (11,4%), bizonyos ideológia tartalmak „bevitele”, tudatformálás (7,1%), a kultúra egy specifikus tartományának átadása (5,7%), az „ünnepi kultúra” közvetítése – örök értékek (4,3%), az alulról jövő kezdeményezések felkarolása (1 fő), a társadalmi cselekvés, beavatkozás lehetőségének keresése (2 fő), vegyes szerepértelmezések (5,7%). G.Furulyás Katalin, 2005-ben a mostanihoz hasonló kérdéssora, vagy a szakfelügyeleti jelentések értékelése a hétféle feladatelem ellátásáról egyaránt azt mutatja, hogy nincs a legfontosabb feladatok között a helyi társadalmi adottságokra való reagálás, ugyanakkor az is valószínű, hogy az érzékenység nőtt; igaz, a problémák súlya is. Mélyebb elemzést igényel a változás nyomon követése.

⁷ Találkoztunk a vizsgálat során olyan önkormányzattal például, amelyik nem támogatta azt a pályázatot, ami hátrányos helyzetű rétegeknek szolgáltatott volna programot. A mögöttes okot nem tudjuk, de biztos, hogy valamilyen megfogalmazott vagy látens preferencia alapján mindig dönteni kell az önkormányzatnak, hogy mit támogat, hiszen mindent nem tud. Itt ismét a szemé-

Mint egyik kollégánk az interjúk összegzésénél megjegyezte: „*Szakmai felkészültségük és gyakorlatuk alapján többet várhatnánk el tőlük, de nem ismerik fel a szerepüket, mozgásterüket. Ez alól valójában csak a képzések jelentenek üde kivételt, hiszen itt a munkába állás esélyét növelő tevékenységről van szó. Az látszik, hogy amire külső (pályázati, megyei, stb.) impulzust kapnak, azt örömmel, sikeresen végzik.*”

Erősebb társadalmi érzékenység jellemző a nagyon hátrányos helyzetű, sokszor **nagyarányú képzetlen és cigány népességgel rendelkező településekre**, ahol nem lehet megkerülni a problémát, és sok felzárkóztatást célzó pályázat is van. (Érdemes lesz megvizsgálni, hogy a TÁMOP támogatások, pl. az „Építő közösségek” program azon kiírásai, amelyek ilyen irányban célzottak, milyen hatással és mely településeken valósultak meg.) A kistelepüléseken végzett vizsgálatunkból az derül ki, hogy ott, ahol a cigányság aránya eléri legalább a 20%-ot, már fontos problémaként és a közművelődési szakember feladatába is beletartozóként értelmezik a társadalmi felzárkóztatás segítését.

Mennyire fontos a népművelő munkája során: (1-5 osztályzatok átlagai, ahol van közművelődési szakember)

Romák aránya a megkérdezett szerint	nincs roma (N=50)	10% alatt (N=51)	10-20% (N=36)	21-50% (N=21)
A hagyományok őrzése, átadása	4,8	4,8	4,6	4,9
Közösségek, csoportok támogatása, működtetése	4,7	4,7	4,6	4,8
Ünnepi alkalmakat teremteni	4,8	4,8	4,7	4,7
A magas kultúra közvetítése, minél több ember számára	4,8	4,8	4,5	4,7
Az aktív-cselekvő-felelős polgári attitűd kialakítása minél több emberben a településen	4,5	4,7	4,4	4,7
Fejlesztési projektek indítása vagy ezekbe való bekapcsolódása	4,4	4,4	4,2	4,6

lyes preferenciák fontosságára gyanakodhatunk, mely helyi politikai beágyazottsága miatt ez esetben éppen csorbitotta a közművelődés felzárkóztató szándékát.

Szociális feladatok, felzárkóztatás, foglalkozás a társadalom peremére szorultakkal	3,6	3,8	4,0	4,5
A sokoldalú kommunikáció segítése (fax, internet, e-mail)	4,5	4,4	4,3	4,5
Foglalkozni a romakérdéssel	2,5	3,1	3,3	4,3
Foglalkozás a munkanélküliekkel, a reintegráció segítése	3,4	3,4	3,8	4,2
Szolgáltatások (vásárok, bemutatók)	4,2	4,1	4,4	4,2
Felnőttképzés, átképzések	3,3	3,5	3,5	3,9

Az más kérdés, hogy mennyire áll rendelkezésre az ehhez szükséges anyagi és humán erőforrás, érthetőbben: a pénz, és ha van még egyáltalán, akkor a problémákra érzékeny, azokat kezelni tudó szakember.

A szakemberképzés nincs felkészülve a problémakezelés gyakorlati módjának oktatására, tán szükségességét sem hangsúlyozza eléggé, és általában a társadalmi környezet, és sokszor a munkáltató sem azt várja el, hogy a hátrányos helyzetű csoportok szerepeljenek a közművelődés célcsoportjai között.⁸ Nem csoda tehát, ha azt tapasztaltuk a vizsgálatunk során, hogy a konszolidáltabb, viszonylag jobb helyzetű településeken általában nem foglalkoznak kiemelten a nehezebben elérhető, nehezebben aktivizálható csoportokkal, például a munkanélküliekkel, a képzetlenekkel, a többszörösen hátrányos helyzetűekkel. Ilyen feltételek mellett a **kistelepüléseken, a közművelődés egyenlőtlenséget enyhítő szerepe meglehetősen korlátozottan tud csak megvalósulni.**

- A programkínálat irányultsága, szerkezete, minősége sokszor összefügg a közművelődési szakember és a polgármester érdek-

⁸ G. Furulyás Katalin: Egyedül a „kisvilágban” (Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, 2007) c. tanulmányában bővebben foglalkozik e kérdéskörrel. Véleménye szerint a kulturális szakemberek igen erősen függenek a fenntartóktól, az önkormányzatoktól, illetve a polgármesterektől, képviselőtestületektől. Mivel a képviselőtestület szabja meg az intézmény éves költségvetését, a polgármester pedig a helyi intézmények vezetőinek munkáltatója, értelem-szerű, hogy valamilyen mértékben alkalmazkodniuk kell a vezetőknek, alkalmazottaknak az elvárásokhoz. Az elvárások pedig nem a szociális, felzárkóztató, ismeretterjesztő tevékenységeket fogalmazzák meg, sokkal inkább az ünnepi rendezvényeket, nagyrendezvényeket, falunapokat, népszórakoztató programokat.

lődési körével. A mélyinterjú terepmunka során láttunk olyan települést, ahol a polgármester és a művelődési ház vezetője erősen vonzódott a fafaragáshoz, maguk is a népművészet mesterei voltak. Ez meg is látszott a településen, sok fából készült szobor, tájékoztató tábla, szép padok javítják a falu összképét, melyek többsége a helyi nyári alkotó táborokban és szakkörökön a művészekkel közösen készül. Ahol a gombászás iránt érdeklődik a művelődésért felelős szakember, ott gombafajtákról lesznek előadások, illetve gombatermesztéssel kapcsolatos tanfolyam indul, ahol a hagyományörzés, a néptánc a fontos a helyi népművelőnek, ott a programokban is valószínűleg túlsúlyban lesz ez a fajta kínálat. Ha pedig fiatal, akkor talán nagyobb az esély az újításokra, pl. a környezettudatosság beépítésére, az IT technikák figyelembevételére is. Ezeket az irányultságokat ugyan nehéz „statisztikailag” is bizonyítani, de a mélyinterjúk alapján nem túl merész állítás, hogy **van összefüggés a közművelődési szakemberek és a polgármesterek személyes érdeklődése valamint a helyi programkínálat egyes elemei között.**

- A **legfőbb társadalmi probléma** minden településen, függetlenül a méretétől és földrajzi elhelyezkedésétől **a munkanélküliség**, és főképp ehhez kapcsolódóan a megélhetési gondok, az elszegényedés. A vizsgált települések 70%-a küzd e problémával. A munkaerőpiacra való visszakerülést segítő programok, szolgáltatások között fontos a különféle képzések, tanfolyamok megléte és elérhetősége. Ilyenek a legkisebb településeknek mindössze egynegyedében vannak, de az eggyel nagyobb léptékű 1000-3000 lélekszámúaknak is csak felében, az összes vizsgált maximum 5000 lakosú települések 40%-ban. Ha a helyben elérhető különböző információs lehetőségeket vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy **a kistelepülések 60%-ban lehet álláslehetőségekről szóló információhoz hozzájutni, s felében (51%) lehet képzési lehetőségekről tájékozódni, 43%-ban pedig elérhető álláskeresési tanácsadás.** A legkisebb településeken a legrosszabb ez esetben is a helyzet, nekik kell a legtöbb energiát befektetni ahhoz, hogy – ha álláshoz nem is – de legalább megfelelő információkhoz jussanak.

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a közművelődési országos statisztika szerint a közművelődési szervezetek tevékenységének igen fontos részét teszi ki a felnőttoktatási tanácsadás, a munkaügyi tájékoztató szolgálat, az ingyenes jogi tanácsadás, az informatikai tanácsadás mellett, a helyi szakemberek segítő tevékenysége is, amikor a lakosok ügyes-bajos dolgainak elintézésében (pl.: segélyigénylés, önéletrajz elkészítése, közüzemi problémák esetén hivatalos levelek fogalmazása, telefonok, adatok keresése, hirdetések feladása, munkakeresés, iskolakeresés stb.) segédkeznek.

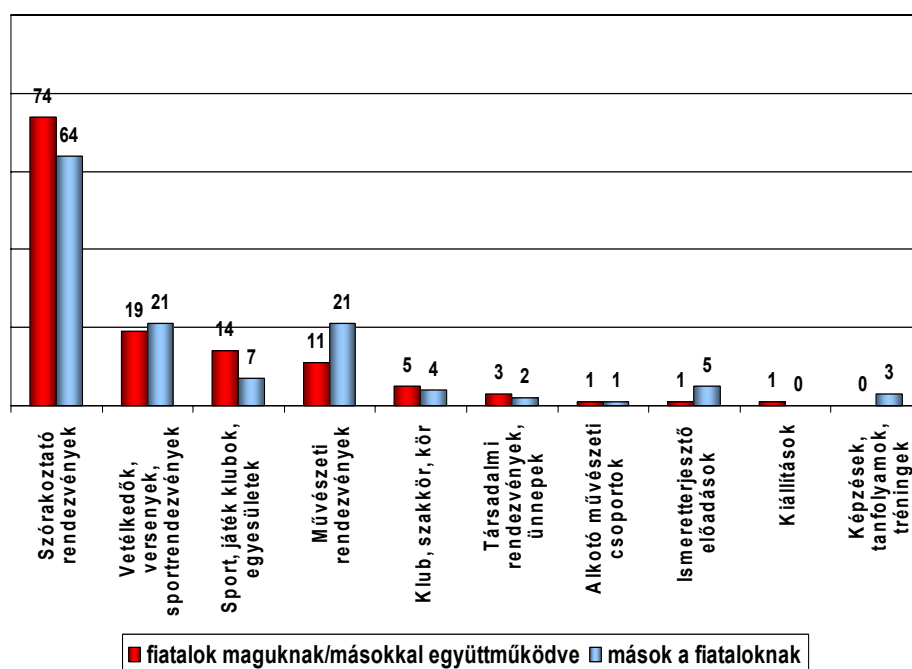
- A kistelepülések közel felén **az elöregedés és a fiatalok elvándorlása** következtében elnéptelenednek a falvak; az 1000 főnél kisebb települések 60%-ában, a valamivel nagyobb (1000-3000 fős) települések 40%-ában nagy gondot jelent az elöregedés illetve az ebből fakadó további problémák. A legkisebb falvak 30%-a még az elzárttsággal is küzd (utak hiánya, rossz állapota). Az **időseknek** viszonylag jól szolgálat a közművelődés: a kistelepülések felén (49%) működnek nyugdíjas klubok, de a főleg időseket tömörítő hagyományőrző és népművészeti amatőr csoportok is hasonló arányban (47%) találhatóak. Sok ez vagy kevés? A másik két fontos célcsoporthoz (fiatalok, szegények) képest sok, ahhoz képest pedig, ami még lehetne, hogy jobban, intenzívebben be kellene vonni a helyi társadalom életébe az időseket, ahhoz képest pedig kevés. (A nálunk fejlettebb társadalmakban az időskori tanulás, az önkéntesség és a hobbi tevékenység is elterjedtebb.⁹) Az ifjúsággal való foglalkozás, számukra megfelelő kínálat biztosítása sok helyen jelent problémát. A probléma kezelését nehezíti, hogy nem helyben tanulnak, hogy nehezen tudják őket összefogni, alacsony az önszerveződési képességük, és vezéregyeniséget, saját „programfelelős” vezetőt sem könnyű körükben találni.

⁹ Hunyadi Zsuzsanna: Találkozások a kultúrával 1., A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban (Magyar Művelődési Intézet, MTA Szociológiai Kutató Intézet, 2004. 43.o.)

A településeknek mindössze egyötödén működnek ifjúsági klubok. A fiatalok igényét elsősorban bulizási alkalmak teremtésével gondolnák kielégíteni, de diszkrét is csak a települések kevesebb, mint 10%-án van. (Ennek csak részben oka, hogy olykor az is előfordul, hogy ha kapnak saját klubhelyiséget, azt nem tartják rendben, olykor tönkre is teszik, ezért büntetésként megvonják tőlük a helyiség használati jogát.) A fiatalok számára a kis településeken nem kínál a közművelődés megfelelő programokat, aminek sokszor az is oka, hogy maguk a fiatalok sem tudják, mit szeretnének kezdeni magukkal, pontosabban, ők sem látják túl a bulizás szükségességén. (9. ábra)

9. ábra

Milyen programokat/rendezvényeket szerveznek a fiatalok maguknak /mások a fiataloknak? (%)

- A társadalmi problémák további megjelenési formái a **képzetlenek nagy aránya, a cigány-nem cigány lakosok együttélésének problémái, valamint a közbiztonság hiánya**. Ezek a kistérségek 40%-án jelentenek súlyos vagy közepes problémát

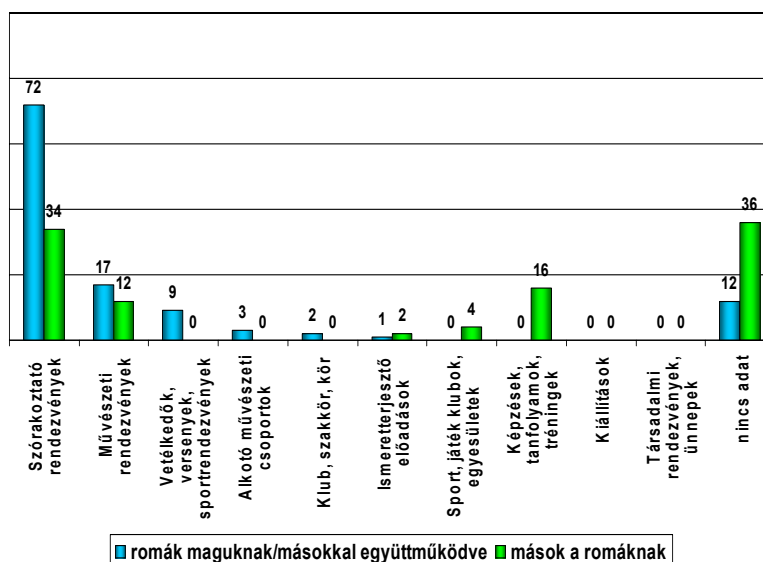
(ebből minden ötödik, hatodik kistelepülésen súlyos gondként vannak jelen). A **romák felzárkóztatása**, a helyi társadalomba való integrálása a közművelődés számára is óriási kihívást jelent. **Kettősség jellemző**, egyrészt elvileg legalábbis, **nyitott számukra minden program** (ami bár természetes kéne legyen, de a mai társadalmi körülmények között, már ez is nagy szó), másrészt erőfeszítések történnek arra, hogy ahol igény és megfelelő számú cigány népesség él, **saját** kulturális igényeiknek megfelelő és szokásaikat figyelembevevő **közösségi házak is működjenek**.

Azokon a kistelepüléseken, ahol a romák aránya eléri legalább a 10%-ot kb. az **egyharmadában szerveznek maguknak** (sokszor a cigány önkormányzatok) a romák valamilyen programot. Többségében (70%) ugyan ilyenkor is a **szórakoztató rendezvényeket** preferálják, de azért 20%-ban megjelenik a művészeti rendezvények, illetve az alkotó művészeti csoportok szervezése is. (10. ábra)

10. ábra

Milyen programokat/rendezvényeket szerveznek a romák maguknak / mások a romáknak? (%)

Bázis: ahol legalább 10% a romák aránya

Nemcsak a közoktatás, hanem a közművelődés kapcsán is felmerül **a szegregáció vagy integráció kérdése, együtt, mindenkinek vagy külön a romáknak?** Úgy véljük, hogy azokon a településeken, mikrotérségekben, ahol magas a cigány népesség aránya (és aktív a kulturális élete), mindenképpen **kívánatos lenne párhuzamos közművelődési intézmények létrehozása** és működtetése.

- A kistelepülések **egynegyedén súlyos, további bő egyharmadán közepes problémaként említették az irigységet, a széthúzást, az összefogás hiányát.** A széthúzás, az összefogás hiánya sokféle formában jelenik meg (területi, vallási, etnikai, politikai, generációk közötti, stb.). Ezek nehezen orvosolható, régóta velünk élő problémák. Az aktív közösségi élet, a faluért végzett közös munka, a közösségfejlesztés különféle akciói a széthúzás ellen hatnak, különösen akkor, ha tudatos törekvés van az egymás mellett élő, az egymást sokszor bizalmatlan gyanakvással figyelő különböző lakossági csoportok, rétegek bevonására. A terepmunka során találtunk egy-egy szép példát arra is, hogy összefogással, tudatos, aktív állampolgárként, fontos közösségi célok is megvalósíthatóak (egyik településen például sikerült újabb vasúti megállóhelyeket kiharcolni).

DAVOTI BARNABÁS
Norvégia, Oslo
Norvégia, Oslo – **Ostensjovann**

A széthúzás problémáján a közösségfejlesztői tevékenység erősítésével, illetve civil kezdeményezések serkentésével vagy a már meglévők működésének felkarolásával lehetne segíteni. Új formák keresése is fontos lenne; például olyan célzott pályázatok hirdetése, amelyek kifejezetten a generációk közötti, vagy a betelepülők és az őslakosok közötti, illetve bármely más csoportok együttműködését kívánja meg. Ilyen pályázatokat a helyi közművelődésben dolgozók is hirdethetnék. Ha nincs is pénz a nyertes pályázatok támogatásához, olyan jutalmakban lehetne gondolkodni, melyek a helyiek számára valamilyen értéket és egyben motivációt is jelentenek az együttműködésre. (pl. a fiatalok megtervezik, az idősek megvalósítják a valamit, vagy a fiatalok készítenek filmet, mobilon vagy videón az idősekről, a kihalóban lévő mesterségekről, tapasztalataikról, stb., amit akár iskolákban is lehetne pályaválasztáskor bemutatni. Különösen most, amikor egyre több településen kényszerülnek önellátó életmódra, nagy szükség lesz még a régi mezőgazdasági ismeretek visszatanulására! Vagy a betelepültek kirándulást szerveznek az őslakosoknak a költözésük előtti lakóhelyre, vagy megkeresik a közös szokásokat, “én így csinálom, és te hogy?” stb., lényeg, hogy a pályázatokon sok ötlet születhet, s a legjobbakat igyekezzenek valahogy megvalósítani.) A bevált, jó ötleteket pedig érdemes lesz országosan is terjeszteni.

Korábbi kutatásaink, tapasztalatunk és a jelenlegi, kistelepülésen készített mélyinterjúk valamint a kvantitatív kérdőíves vizsgálat alapján, összefoglaltuk, **hogy mitől függ, illetve mi kell ahhoz, hogy egy településen reagáljanak a helyi társadalmi problémákra:**

- kell egy ember, általában helyi lakos (polgármester, vagy más szakember), aki - a helyi közösség számára is mintaadóan - megérti a probléma súlyát, fontosságát, és aki kellően érzékeny, jóindulatú, toleráns és legfőképp kitartóan tette kész
- együttműködő és/vagy kezdeményező helyi közösség, aktív civil élet

-
- sikeres hálózatos működés, ahol a rokon szakmák (szociális, egészségügyi, pedagógiai, stb.) képviselői is aktívak, és
 - ha dolgoznak a településen közművelődésben szakemberek, akkor híd szerepet is betöltenek a hivatalok és a civilek között
 - (a program szervezésén túli) szakértelem, és/vagy olyan külső szervezet, vagy program jelenléte, működése, akik biztosítani tudják a szükséges szakértelmet (pl. Máltai Szeretetszolgálat, Biztos Kezdet Program, Tehetség gondozás, Tanodák, Köztámháló, stb.)
 - kellene pályázati lehetőségek, és kell ezek ismerete, sokféle információ, tájékozott ismerősök, kapcsolatok, valamint az általában megkívánt önrész mellett, a projektek menedzseléséhez elegendő humán tőke kapacitás
 - országos kulturális politikai vezetés, hatásos, hiteles, felelős, kezdeményezésekkel.

4. Kinek szolgálat a közművelődés? Mindenkinek, a polgárosodó középrétegeknek, a leszakadt rétegeknek?

- Mint korábban bemutattuk a kistelepülések közösségi művelődésének fő gerincét az ünnepek, a **szórakoztatás** adja. Ezek az események a legnagyobb a közönség, ebben az értelemben tehát **mindenkinek szolgálat**. A szórakoztató rendezvények (fesztiválok, bálók, falunapok, stb.) sokszor a szomszéd települések lakosait is vonzzák, a kevés helyi esemény megmozgatja az egész környéket, így jöhet ki a következő táblázat 150% körüli értéke. A kistelepüléseken a társadalmi rendezvényekre (nemzeti ünnepek) és ünnepekre (karácsony, mikulás, húsvét, stb.) is szinte az egész lakosság ellátogat. A nagyobb falvakra ez már kevésbé mondható el, a néhány ezer fős településeken a lakosoknak már csak 40-50%-a látogatja ezeket a rendezvényeket. A kiállítások közönsége 40% körüli a kisebb településeken, de egy 3-5 ezer fős nagyobb faluban már csak 20%. A művészeti rendezvények (színház, többségében könnyűzenei koncertek) a települések lakóinak 15-20%-át vonzzák.

Az eddig bemutatott programok a művelődés passzív formái. Változik a kép, ha az aktivitást is igénylő formákat nézzük: a különböző alkotó művészeti csoportokban, a sport és egyéb klubokban, szakkörökben a lakosság 3-5%-a vesz részt, a képzéseken, tanfolyamokon ennél is kevesebb, csak 1-2%. A mindennapi élethez ismereteket nyújtó hasznos tudás, valamint a tudományos érdekességekről szóló ismeretterjesztő előadások iránt is 4-5%-os az érdeklődés. A kvalitatív vizsgálat részeként készített mélyinterjúkban gyakran jelezték a kérdezettek, hogy sokszor ugyanazok az emberek járnak mindenhol, tehát a táblázatban az egyes művelődési formáknál szereplő arányokat nem érdemes összeadni. Mint ahogy interjúalanyaink elmondták, egy-egy településen 50-100 ember az aktív, sokat nyüzsgő és sokféle dolog iránt érdeklődők száma, de jó esetben, nagyobb rendezvényekre mozgósítható több száz ember is. Ezek a becslések nagyjából egybe is esnek a kvantitatív vizsgálat eredményeivel: egy 3-5 ezres település 2-3%-a 100 fő körül van, ugyanez egy 1000 fő alatti településen 4-5%, ami 40-50 körüli embert jelent. Ugyanez a számítási mód a nagyrendezvények több száz, vagy ezer körüli közönségszámát adja.

A lakosság részéről szintén aktivitást igénylő programok közül a versenyek, a vetélkedők 10-30%-os közönséget vonzanak. Ezek zöme a sportrendezvényeket (főleg focit) jelenti, ahol kevesebb az aktív sportoló, mint a passzív néző.

Összességében az mondható el, hogy az embereket a passzív időtöltés, az aktivitást, az alkotó részvételt nem kívánó programok jobban vonzzák, ezekkel könnyebben mozgósíthatóak, mint az öntevékeny, önmegvalósító, önkifejező, valamint mindenféle készséget fejlesztő programok.

A település lakosságának hány %-át éri el az egyes művelődési formák?

Bázis: összes település

	ezer fő alatt	1-3 ezer fő	3-5 ezer fő	összesen
Alkotó művészeti csoportok	4,3	2,7	2,5	3,7
Sport, játék klubok, egyesületek	5,8	4,4	4,0	5,2
Egyéb klub, szakkör, kör	4,7	3,4	2,9	4,2
Képzések, tanfolyamok, tréningek	1,5	1,1	1,2	1,4
Ismeretterjesztő előadások	5,3	3,8	3,7	4,7
Kiállítások	42,0	43,5	19,6	40,9
Művészeti rendezvények	21,1	15,9	16,9	19,1
Szórakoztató rendezvények	153,2	157,2	92,7	150,1
Társadalmi rendezvények, ünnepek	104,5	51,8	36,9	82,3
Vetélkedők, versenyek, sportrendezvények	32,3	19,0	9,1	26,3

- A személyiséget fejlesztő alkotó művészeti körök, klubok **zömében a képzetesebb csoportokat éri el**, a magasabb társadalmi státuszú emberek jobban bevonhatóak, aktívabbak. Az ismeretterjesztés, a képzési programok, tanfolyamok résztvevői sem mindig a legrászorultabbak közül kerülnek ki (bár erre vonatkozóan csak régebbi, 2003-as adataink vannak¹⁰, s valószínű, hogy az azóta sok épp a munkanélküliekre irányult, célzott felnőttkép-

¹⁰ Hunyadi Zsuzsanna: Találkozások...

zési pályázat¹¹ miatt, egy frissebb, a lakosság körében végzett adatfelvétel, valamelyest jobb képet mutatna.)

Tipikusnak mondható ismét egy összefoglaló mondat az egyik nagyobb településről szóló összegzésből:

„Ezen a településen van egy viszonylag széles értelmiségi, és aktív réteg, amelyik nem akar lemondani a közösségi élet, a közös szórakozás, művelődés lehetőségéről és ehhez részben a művelődési ház, könyvtár, részben a saját erejéből lehetőségeket teremt. A többiek, a lakosság döntő része eseti, alkalmoszerű kultúra-fogyasztó.”

- Talán az egyik legnagyobb **hiányossága a szakmának**, hogy ha még van is arra energiája, hogy az elesettebbeknek is szolgáltatson, arra már kevésbé jut elegendő figyelem és főleg kapacitás, hogy **megfelelő reklám és marketing tevékenységet is végezzen**, annak érdekében, hogy minél többen, köztük minél több rászoruló ellátogasson a programokra, különösen a számukra is fejlődést hozó, alkotó aktivitást igénylő programokra. Többféle kutatásból kiderült már, hogy az emberek mozgósításakor nagyon fontos a személyesség¹².

¹¹Külön elemzés tárgya lehetne a 35 milliárdnyi strukturális fejlesztési alap hasznosulása. A hátrányos helyzetűek művelődési jellegű segítségét, képzését, fölzárkóztatását számos TÁMOP, TIOP támogatás segíti, a drámapedagógiai fejlesztések, a vidékfejlesztés keretében a művelődési házak felújítása, de idetartoznak a múzeumi és könyvtári fejlesztések bizonyos elemei is.

¹²pl. az évenként ismétlődő, az Állampolgári Részvétel Hete kapcsán Péterfi Ferenc vezetésével az MMIKL és a Közösségfejlesztők közösen végzett kutatásai

Azt nem várhatjuk el a közművelődési szakemberektől (ahol vannak egyáltalán ilyenek), hogy mindenkire egyenként oda-menjenek, és személyesen invitálják őket a különböző programokra, de jó lenne, ha elterjednének olyan technikák és módszerek, melyek ezt kiváltják, s **nem csak a helyi szóbeszéd vagy az önkormányzat hirdetőtábláján elhelyezett szórólap lenne a legfőbb helyi reklám csatorna.** A **mozgósításhoz** esetleg lehetne **más területek szakembereit** is segítségül hívni, hiszen sok településen fejlett a szociális ellátórendszer; a családgondozói-, a védőnői hálózat-, az időseket felkereső segítő szolgálat tagjai, vagy a falugondnokok személyesen is találkoznak a rászorulókkal. Többségük biztos nem zárkózna el a programokkal kapcsolatos szóbeli tájékoztatástól sem. Így olyan csoportokhoz is el lehetne jutni, akik nem járnak a rendezvényekre, így véleményüket sem tudják elmondani.

5. Milyen feltételek mellett lenne a kulturális és a közösségi élet aktívabb a kistélepüléseken, illetve “Ha lenne elegendő pénze és szakembere a településnek, mit fejlesztené, milyen programokat szervezne, mit csinálna másképp a kulturális, közösségi élet javításáért”?

- **Ha nőne az anyagi biztonság:** leginkább a létbiztonság növekedésére lenne szükség. Amíg a legalapvetőbb dolgok nincsenek rendjén az egyének, családok szintjén, nem várható, hogy a görcsös megélhetési küzdelmen túl, bármire is kaphatóak legyenek. Korábbi kutatások adatfelvételei is sok esetben utaltak a pénzhányra, mint okra, ami miatt nem elég aktív a településeken a közösségi-, kulturális élet. Többnyire eddig azonban a közpénzek: állami, önkormányzati pénzek hiányát emelték ki, ebben a vizsgálatban új elem, hogy a magán erőforrások végtelen gyengülését (is) hangsúlyozták a kérdezettek.

-
- **Ha megváltozna a szemléletmód**, ha megszűnne, csökkenne a széthúzás, irigykedés, ellenségeskedés. Ezt a **közösségfejlesztés** tudná segíteni; 13% a közösségformálásban, a nagyobb összefogásban, az emberek összehozásában, közösségek (köztük kiemelten fiataloké) létrehozásában és támogatásában, illetve a már meglévő civilek közötti kommunikáció erősítésében látná a javulás egyik lehetséges módját.¹³

Több interjúban említették az aktivitás és a közösségi élet legnagyobb ellenségének a televíziót; kínálatának silánysága miatt az előtte eltöltött rengeteg idő is haszontalan.

- Ha másmilyen lenne a **népesség összetétele**, több helyben dolgozó, több fiatal és értelmiségi lenne a kistelepüléseken. A kistelepülések aktív és munkát találó, hadra fogható java gyakran távol van. Az otthon, a földeken (is) dolgozók évi munkaidejének meghatározott része lekötött, a mezőgazdasági és kerti munkák miatt tavasztól ősziig alig érhetőek el az emberek. A diákság, ifjúság a közeli városokban, távolabbi megyeszékhelyeken, esetleg külföldön tanul. A települések által szárnyra bocsátott értelmiségiek ritkán térnek vissza a településekre, így tudásuk, kapcsolati tőkéjük nem a településen hasznosul. Hiányoznak a hiteles vezéregyéniségek is, és találtunk néhány olyan települést, ahol a vezetőségen belüli személyes konfliktusok még tovább rontják ezt az eléggé kilátástalan helyzetet.
- Az **infrastruktúrát** fejlesztené a megkérdezettek egyharmada (36%), más és jobb **programokat** pedig kétharmaduk (64%) szervezne. A sokszor unalmas, semmitmondó, sőt inkább szegényes terek; a többnyire szegényes program-kínálat nem tudja a meglehetősen fásult, napi megélhetésért folyó küzdelemben elcsigázott emberek igényét felkelteni, ha van egyáltalán igényük bármilyen programra. **A legjobb helyzetű települések még töb-**

¹³ Koncz Gábort idézem ismét: "Persze kiderült a nagy ellentmondás: a közösségi művelődéshez közösségek kellene. Ha nem ezek akarnak együtt művelődni (pl. azért, mert nincsenek), akkor megteremteni, létrehozni őket csak kivételes társadalmi mozgások (pl. táncház mozgalom), kivételes ötletek (pl. férfi főzőkör) vagy régóta jól bevált tevékenységekhez kötődő formák (pl. bélyegkör, galambtenyésztők stb.) segítségével lehet."

bet, még jobbat akarnak, főleg több programot és jobb infrastruktúrát, **a rosszabbak és legrosszabbak már akarni sem tudnak vagy mernek**. Talán azért sem, mert mindaddig, **míg nem változik meg a gondolkodásmód** (amire a legrosszabb helyzetű település csoportban van a legnagyobb igény) addig a **fejlesztéseket is feleslegesnek** tartják a válaszolók.

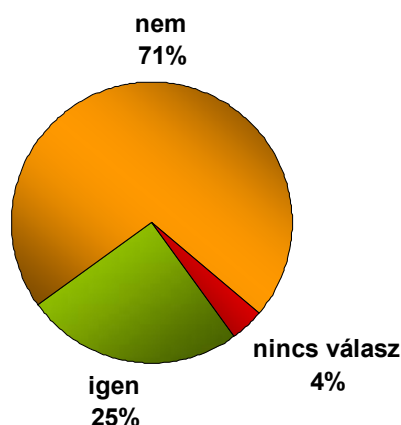
A programok fejlesztésénél a legtöbb “szavazatot” **a szórakoztató rendezvények** kapták (14%). Második helyezett **a fiatalok számára több és színesebb rendezvény** igénye 11%-kal. A többi ötlet (neves előadók, együttesek, énekesek, celebek meghívása, ismeretterjesztő előadások (felvilágosítás, drogmegelőzés, egészségvédelem, művészeti), képzések, tanfolyamok, hagyományok ápolása, őrzése, nemzeti értékek mentése, kiállítások, kirándulások, zenés rendezvények, koncertek, sportprogramok, stb.) egyenkénti 2-6%-os említéséből adódott végül is össze a programkínálatot bővíteni kívánok kétharmados aránya.

Figyelemreméltó, **hogy a hátrányos helyzetűeknek szóló programok fejlesztésének szükségességét összesen két településen említették**. És nem azért, mert csak két helyen lenne szükség rá, hanem inkább azt jelzi, hogy mennyire **nincs** a gondolkodás középpontjában az **esettek segítése**.

- Érdekes lenne ezeket a szakemberek által megfogalmazott fejlesztési igényeket összevetni a lakosság igényeivel. (Valószínű, hogy nagy eltérés nem lenne, hiszen emlékezzünk, akikkel kapcsolatban - a cigányok és a fiatalok - megkérdeztük, hogy milyen programokat szerveztek maguknak, mindkét csoportnál a szórakoztató rendezvények vitték el a pálmát.) Nagyon kevés helyen, a kistélepülések összesen 25%-ban volt bármifajta igény felmérés. (11. ábra)

11. ábra

Felmérték-e a lakosság kulturális, szabadidő eltöltési igényeit az elmúlt öt évben? (%)

Az igények felmérése többféleképpen történik, zömében falgyűlésen, személyes találkozások alkalmával, esetleg lakossági fórumokon. "Rendes" kérdőíves felvétel kevés helyen készült; a települések mindössze tíz százaléka **szánt arra energiát, hogy az utcai találkozásokon, a szóbeszéden kívül törekedjen a lakosság véleményének alaposabb megismerésére.** És valószínűleg még ezek egy része is pénz és/vagy szaktudás hiányában házi készítésű volt, gyaníthatóan nem olyan mintán, ami a teljes települést (pl. al- és felvég) lakosságarányosan képviselte, így aztán az eredmények megbízhatósága is csorbul. Gyanítható az internetes felmérések jelenléte is (nem ebben a felmérésben, de néhány közművelődési intézmény vagy település honlapján találkoztunk ilyenekkel), ami egyrészt jó, mert azokat elsősorban a fiatalok töltik ki, és ők fontos célcsoportjai a közművelődésnek, de így meg a nem internetezők, köztük sok idős - esnek ki a mintából.

- A lakossági igények feltárására a komplex fejlesztési stratégiák elkészítéséhez is szükség lenne. A harmincöt mélyinterjúkkal megismert település közül, csupán a települések mintegy harmadán tartalmaztak valamilyen kultúrára vonatkozó elemet a fej-

lesztési elképzelések. **Jól átgondolt, valóban a település társadalmi-gazdasági adottságait, problémáit figyelembe vevő kulturális koncepciót mintánkból egyetlen egy településen mutattak be.**

A tanulmány teljes terjedelemben intézetünk honlapján, a Szervezeti Egységek menüponton belül a Kutatási és Fejlesztési Programok Főosztálya alatt érhető el.

SEBESTYÉN LÁSZLÓ
Budapest
Magyarország, Balaton – **Tihany felé**